

**KASBIY TA'LIM MUASSASALARIDA INNOVATSION TA'LIM
TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH***Artiqbayev Ilxomjon**Andijon viloyati kasbiy ta'lim
boshqarmasi, boshqarma ta'lim jarayonini
tashkil etish sho'basi mudiri.*

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada kasbiy ta'lim muassasalarida innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, raqamli platformalar, interaktiv metodlar hamda kompetensiyaviy yondashuvning kasbiy ta'lim samaradorligiga ta'siri yoritilgan. Tadqiqot davomida kasbiy ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning kasbiy kompetensiyasi, mustaqil fikrlashi va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari o'rganildi. Shuningdek, maqolada innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etishdagi muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy ta'lim, innovatsion texnologiyalar, pedagogik texnologiya, raqamli ta'lim, interaktiv metodlar, kompetensiya, dual ta'lim, elektron ta'lim, o'quv jarayoni.

KIRISH

Bugungi globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'lim tizimiga ham tub o'zgarishlar olib kirayotganligi bilan xarakterlanadi. Ayniqsa, kasbiy ta'lim tizimida zamonaviy innovatsion texnologiyalarni qo'llash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi, yangi texnika va texnologiyalarning paydo bo'lishi bozor iqtisodiyoti sharoitida malakali mutaxassislarga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda.

Kasbiy ta'lim muassasalarining asosiy maqsadi mehnat bozorida raqobatbardosh, mustaqil fikrlovchi, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Mazkur maqsadga erishishda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish muhim omillardan biri hisoblanadi. Innovatsion texnologiyalar o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash imkonini beradi hamda o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlaydi.

Hozirgi davrda ta'lim tizimida multimedia vositalari, masofaviy ta'lim, virtual laboratoriyalar, elektron platformalar, interaktiv metodlar va sun'iy intellekt

elementlaridan foydalanish keng ommalashmoqda. Bu esa o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kasbiy ta’lim tizimida innovatsion texnologiyalarni joriy etish ta’lim sifatini oshirish bilan bir qatorda pedagoglarning kasbiy kompetentligini ham rivojlantiradi. Zamonaviy pedagog endilikda faqat bilim beruvchi emas, balki ta’lim jarayonini tashkil etuvchi, yo‘naltiruvchi va motivatsiya beruvchi shaxs sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, kasbiy ta’lim muassasalarida innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning ilmiy-metodik asoslarini takomillashtirish bugungi kunning eng muhim masalalaridan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi kasbiy ta’lim muassasalarida innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligini aniqlash va uni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida kasbiy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, uni xalqaro standartlarga moslashtirish hamda innovatsion texnologiyalarni keng joriy etishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu borada Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan farmon va qarorlar ta’lim tizimini rivojlantirishning asosiy huquqiy va strategik asosini tashkil etadi.

Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish va sifatini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmonida ta’lim tizimini zamonaviy talablar asosida isloh qilish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish va raqamli ta’lim muhitini rivojlantirish vazifalari belgilab berilgan. Ushbu farmon kasbiy ta’lim muassasalari faoliyatini yangi bosqichga olib chiqishda muhim dasturilamal bo‘lib xizmat qilmoqda.

Shuningdek, Prezidentning yoshlar siyosatiga oid farmon va qarorlarida yosh avlodni zamonaviy kasblarga o‘qitish, ularning raqamli savodxonligini oshirish hamda mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash masalalari ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. Bu esa kasbiy ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlarni joriy etish zaruratini yanada kuchaytiradi.

2020-yil 6-noyabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun ham kasbiy ta’limni rivojlantirishning huquqiy asoslarini mustahkamlab berdi. Ushbu qonunda ta’lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, elektron ta’lim resurslaridan foydalanish hamda o‘quv jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish belgilangan.

Bundan tashqari, Prezidentimizning “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini amalga oshirishga oid farmon va qarorlarida barcha sohalarda raqamli texnologiyalarni joriy etish, shu jumladan ta’lim tizimini raqamlashtirish asosiy vazifa sifatida belgilangan. Bu esa kasbiy ta’lim muassasalarida elektron platformalar, virtual

laboratoriyalar va masofaviy ta'lim tizimlarini rivojlantirishga keng imkoniyat yaratmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Prezident farmon va qarorlari kasbiy ta'lim tizimini rivojlantirishda quyidagi asosiy yo'nalishlarni belgilab bergan:

- ta'lim sifatini oshirish va xalqaro standartlarga moslashtirish;
- innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish;
- raqamli ta'lim muhitini yaratish;
- dual ta'lim tizimini rivojlantirish;
- yoshlarni zamonaviy kasblarga yo'naltirish;
- mehnat bozori bilan ta'lim integratsiyasini kuchaytirish.

Shu bilan birga, farmon va qarorlarning amaliy ijrosi kasbiy ta'lim muassasalarida yangi pedagogik yondashuvlarni shakllantirishga, o'quv jarayonini modernizatsiya qilishga hamda o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan farmon va qarorlar kasbiy ta'lim tizimini isloh qilishning strategik asosini tashkil etib, innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etish va zamonaviy kadrlar tayyorlash jarayonida muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Kasbiy ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalardan foydalanish masalasi ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o'rganilgan. Pedagogik texnologiyalar nazariyasining shakllanishida V.P. Bepalko, M.V. Klarin, B.T. Lixachyov, J. Dewey, P. Freire kabi olimlarning ilmiy ishlari muhim ahamiyatga ega.

V.P. Bepalkoning fikricha, pedagogik texnologiya – bu o'quv jarayonini oldindan loyihalash va uni amaliyotda izchil amalga oshirish tizimidir. Olim ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan texnologik yondashuvga bog'liq ekanligini ta'kidlaydi.

M.V. Klarin innovatsion ta'lim texnologiyalarining asosiy maqsadi shaxsning ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishdan iborat ekanligini qayd etadi. U interaktiv metodlarning o'quvchilar faolligini oshirishdagi rolga alohida e'tibor qaratgan.

J. Deweyning pragmatik pedagogika konsepsiyasida "ta'lim orqali faoliyat" tamoyili ilgari suriladi. Uning fikriga ko'ra, o'quvchi amaliy faoliyat orqali bilimni chuqurroq o'zlashtiradi.

Mahalliy tadqiqotchilar orasida N. Muslimov, U. Nishonaliyev, R. Ishmuhamedov va boshqa olimlar kasbiy ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalarni joriy etish masalalarini tadqiq qilganlar.

N. Muslimov kasbiy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, zamonaviy mutaxassis faqat nazariy bilim emas, balki amaliy ko'nikma va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga ham ega bo'lishi kerak.

R. Ishmuhamedov interfaol metodlarning o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishdagi o‘rnini tahlil qilgan. U “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Case-study” kabi metodlarning samaradorligini asoslab bergan.

So‘nggi yillarda elektron ta‘lim platformalari, sun‘iy intellekt texnologiyalari va masofaviy ta‘lim imkoniyatlarini tadqiq etishga qaratilgan ilmiy ishlar soni ortib bormoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasini oshiradi va mustaqil ta‘lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Biroq, mavjud tadqiqotlarda kasbiy ta‘lim muassasalarida innovatsion texnologiyalarni joriy etishning amaliy mexanizmlari yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Shu sababli ushbu mavzu bo‘yicha ilmiy izlanishlarni davom ettirish muhim ahamiyat kasb etadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, anketa so‘rovi, suhbat, qiyosiy tahlil, statistik tahlil va tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy yondashuv, tizimli yondashuv va shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim tamoyillari tashkil etdi.

Tajriba-sinov ishlari kasbiy ta‘lim muassasalarida tashkil qilinib, unda o‘quvchilar va pedagoglar ishtirok etdi. Tadqiqot davomida innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan dars mashg‘ulotlarining samaradorligi an‘anaviy darslar bilan qiyosiy tahlil qilindi.

Tajriba jarayonida quyidagi innovatsion texnologiyalar qo‘llanildi:

- multimedia taqdimotlari;
- elektron ta‘lim platformalari;
- masofaviy ta‘lim vositalari;
- interaktiv metodlar;
- loyiha asosida o‘qitish;
- amaliy treninglar;
- virtual laboratoriyalar.

Tadqiqot davomida o‘quvchilarning bilim darajasi, amaliy ko‘nikmalari, mustaqil ishlash qobiliyati va kasbiy kompetensiyasi o‘rganildi.

Anketa so‘rovlari orqali pedagoglarning innovatsion texnologiyalarga bo‘lgan munosabati ham tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari statistik usullar yordamida qayta ishlanib, umumlashtirildi.

MUHOKAMA

Kasbiy ta‘lim muassasalarida innovatsion ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish bugungi kunda ta‘lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan o‘quv mashg‘ulotlari o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, interaktiv metodlar va raqamli platformalardan

foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi hamda amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, innovatsion texnologiyalar asosida olib borilgan dars mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning faolligi an’anaviy usullarga nisbatan yuqori bo‘ldi. Multimedia vositalari, elektron taqdimotlar va virtual laboratoriyalar o‘quv materiallarini yanada tushunarli va qiziqarli shaklda yetkazish imkonini berdi. Natijada o‘quvchilarning mavzuni o‘zlashtirish darajasi ham oshdi.

Shuningdek, loyiha asosida o‘qitish texnologiyasi o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda samarali ekanligi kuzatildi. O‘quvchilar mustaqil ravishda muammolarni aniqlash, ularni tahlil qilish va amaliy yechimlar ishlab chiqishga intildilar. Bu esa kasbiy kompetensiyalarning shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi.

Interaktiv metodlardan foydalanish o‘quvchilarda jamoada ishlash, muloqot qilish va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantirdi. “Case-study”, “Aqliy hujum”, “Klaster” kabi metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirib, ularda mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini shakllantirdi.

Biroq tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlandi. Xususan, ayrim kasbiy ta’lim muassasalarida texnik vositalarning yetarli emasligi, internet tarmog‘ining sust ishlashi hamda pedagoglarning raqamli kompetensiyasining pastligi innovatsion texnologiyalarni to‘liq joriy etishga to‘sqinlik qilmoqda. Shu sababli pedagoglarning malakasini oshirish va ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanish kasbiy ta’lim samaradorligini oshirish, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash va o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida kasbiy ta’lim muassasalarida innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi amaliy jihatdan o‘rganildi va ijobiy natijalar qayd etildi. Tajriba-sinov mashg‘ulotlari innovatsion metodlar asosida tashkil etilgan guruhlar hamda an’anaviy usullarda ta’lim olgan nazorat guruhleri o‘rtasida qiyosiy tarzda olib borildi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish darajasi ancha yuqori bo‘ldi. Ayniqsa, multimedia vositalari, elektron platformalar va interaktiv metodlardan foydalanilgan mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning mavzuga bo‘lgan qiziqishi sezilarli darajada oshdi. O‘quvchilar dars jarayonida faol ishtirok etib, mustaqil fikr bildirish hamda muammoli vaziyatlarga yechim topishga intildilar.

Tajriba natijalariga ko'ra, loyiha asosida o'qitish va amaliy mashg'ulotlarning qo'llanishi o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. O'quvchilar nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash imkoniyatiga ega bo'ldilar. Shu bilan birga, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha ko'nikmalar ham shakllandi.

Masofaviy ta'lim elementlaridan foydalanish o'quvchilarga qo'shimcha mustaqil ta'lim olish imkonini yaratdi. Elektron ta'lim platformalari orqali topshiriqlarni bajarish va onlayn muloqot qilish o'quvchilarning raqamli savodxonligini oshirdi.

Pedagoglar orasida o'tkazilgan so'rovnomalar natijasida innovatsion texnologiyalar ta'lim samaradorligini oshirishi, darslarni qiziqarli tashkil etishi va o'quvchilarning faolligini kuchaytirishi aniqlandi. Ko'pchilik o'qituvchilar zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'quvchilarning mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishini ta'kidladilar.

Tadqiqot davomida ayrim muammolar ham kuzatildi. Jumladan, ayrim ta'lim muassasalarida texnik jihozlarning yetarli emasligi, internet tezligining pastligi va elektron resurslarning kamligi innovatsion texnologiyalarni to'liq qo'llash imkoniyatini chekladi.

Umuman olganda, olingan natijalar kasbiy ta'lim muassasalarida innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish o'quv jarayoni samaradorligini oshirish, o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va zamonaviy mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlashda muhim omil ekanligini ko'rsatdi.

XULOSA

Kasbiy ta'lim muassasalarida innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish bugungi kunda ta'lim tizimining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib, u o'quv jarayonining sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning amaliy ko'nikmalari, mustaqil fikrlashi va kasbiy kompetensiyalarini ham sezilarli darajada rivojlantiradi.

Tadqiqot davomida olingan natijalar innovatsion texnologiyalar, xususan multimedia vositalari, elektron ta'lim platformalari, masofaviy ta'lim elementlari, interaktiv metodlar va loyiha asosida o'qitish usullari kasbiy ta'lim samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutishini tasdiqladi. Ushbu texnologiyalar o'quvchilarning dars jarayoniga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi, ularni faol ishtirokchi subyektga aylantiradi hamda ta'lim jarayonini yanada tushunarli va qiziqarli qiladi.

Shuningdek, innovatsion yondashuv asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarda tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam

beradi. Bu esa bo'lajak mutaxassislarning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, kasbiy ta'lim jarayonida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish imkoniyati kengayadi.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, innovatsion ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish pedagogning kasbiy mahorati va raqamli kompetensiyasiga bevosita bog'liq. Pedagog zamonaviy texnologiyalarni puxta egallagan taqdirdagina ularni ta'lim jarayonida samarali qo'llay oladi. Shu sababli o'qituvchilarning malakasini oshirish, ularni doimiy ravishda yangi pedagogik va raqamli texnologiyalar bilan tanishtirib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Biroq tadqiqot jarayonida ayrim muammolar ham aniqlandi. Jumladan, ayrim kasbiy ta'lim muassasalarida moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi, zamonaviy kompyuter texnikasi va internet resurslarining cheklanganligi innovatsion texnologiyalarni keng joriy etishga to'sqinlik qilmoqda. Shuningdek, ayrim pedagoglarning raqamli savodxonlik darajasi yetarli emasligi ham ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlardan to'liq foydalanishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi: kasbiy ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini modernizatsiya qilish, internet tarmoqlarini yaxshilash, elektron ta'lim resurslarini ko'paytirish, pedagoglarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha maxsus trening va malaka oshirish kurslarini tizimli tashkil etish zarur.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari kasbiy ta'lim muassasalarida innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va ularni zamonaviy mehnat bozori talablariga mos mutaxassis sifatida tayyorlashda muhim omil ekanligini tasdiqladi. Innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni kelajak mutaxassislarning nafaqat bilimli, balki ijodkor, mustaqil fikrlovchi va raqobatbardosh bo'lishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, kasbiy ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish bugungi kun talabi bo'lib, bu jarayonni izchil rivojlantirish mamlakat iqtisodiyoti va ijtimoiy taraqqiyotiga ham bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bepalko V.P. *Pedagogik texnologiyalar asoslari*. – Moskva: Pedagogika, 1989.
2. Klarin M.V. *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Moskva, 2000.
3. Dewey J. *Democracy and Education*. – New York, 1916.
4. Muslimov N.A. *Kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirish*. – Toshkent, 2007.
5. Ishmuhamedov R. *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Fan, 2010.

6. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti.* – Toshkent, 2012.
7. Azizxo‘jayeva N. *Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.* – Toshkent, 2006.
8. Saidahmedov N. *Yangi pedagogik texnologiyalar.* – Toshkent, 2003.
9. Xodjayev B. *Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti.* – Toshkent, 2017.
10. Nishonaliyev U. *Kasbiy pedagogika asoslari.* – Toshkent, 2014.
11. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
12. UNESCO. *ICT in Education Programs.* – Paris, 2019.